

Lijepo mi nešto reci: Govorništvo kao sposobnost, vještina i umijeće¹

(Diana Tomić. 2025. *Govorništvo za nastavnike*.
FF Open Press, Zagreb. Elektroničko izdanje)

Suvremena komunikacija koja se ostvaruje u medijima, na društvenim mrežama te u promidžbenim aktivnostima organizacija, udruga, političkih stranaka, javnih osoba i drugih javnih subjekata nezamisliva je bez obraćanja publici, odnosno širokomu krugu javnosti. Kvalitetna govorna izvedba temelj je takve komunikacije, što zahtijeva stalno razvijanje govorničkih vještina svih onih koji kao govornici nastupaju u javnome prostoru. Stoga je knjiga *Govorništvo za nastavnike* autorice Diane Tomić, izvanredne profesorice na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, iznimno vrijedan doprinos govorništvu kao djelatnosti kojom je u najširem smislu obuhvaćena javna komunikacija govornika i publike o kakvoj temi. Knjiga je objavljena u digitalnome obliku 2025., a tiskana inačica knjige objavljena je godinu dana prije u izdanju FF Open Pressa. Iako je pisana kao visokoškolski metodički udžbenik te je primarno namijenjena studentima nastavnčkih studija kao budućim nastavnicima i učiteljima u okviru nastave istoimena kolegija koju autorica održava na matičnome fakultetu, knjiga pruža širok uvid u teoriju i praksu govorništva svima koji su povezani s govorništvom kao vještinom, sposobnošću ili umijećem te u konačnici s razvijanjem komunikacijske kompetencije, koja uključuje usmjerenost i na govorenje i na slušanje. Tematski je podijeljena u tri dijela i na devet poglavlja, a svako poglavlje na početku sadržava ključne riječi i tematske ishode učenja. Ti su ishodi brojni i upućuju na autoričin studiozan i promišljen pristup temi, a obuhvaćaju definiranje temeljnih pojmova povezanih s govorništvom, isticanje interdisciplinarnoga pristupa temi, smjernice za pripremu javnoga govora u posebnim prigodama te primjenu debate, a knjiga se bavi i tremom i strahom od javnoga govora kao popratnim manifestacijama s kojima se u većoj ili manjoj mjeri susreće svaki govornik. S obzirom na sve obuhvaćeno, knjiga u cijelosti opravdava autoričino tumačenje u *Predgovoru* knjige: „Iako je govorenje, kao dio komunikacijske kompetencije, prisutno u odgojno-obrazovnim kurikulumima, u nastavnoj je praksi prilično zanemareno. Ova knjiga nastoji to promijeniti.”

¹ Ovaj rad izrađen je na istraživačkim projektima *Hrvatski mrežni rječnik* (Mrežnik): 2. faza i *Baza višerječnih izraza hrvatskoga jezika* (VIBA), koje financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorna je samo autorica te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Razgovor s autoricom samo je potvrdio koliko je govorništvo neiscrpna tema važna ne samo za pojedince koji govore u javnosti, nego i za čitavu zajednicu u kojoj se javna komunikacija odvija.

„Riječi nas diraju. Pobuđuju emocije, izazivaju reakcije, ostavljaju tragove. Iz toga, između ostalog, proizlazi važnost govora, govorništva i komunikacije za čovjeka. Oduvijek. Iako će neki, a i sama se pronalazim u tome, danas na javni govor gledati iz perspektive dobrobiti čovjeka i kulture, odnosno njegove komunikacijske zajednice, pa ćemo kao preduvjet govorenju naglašavati Pripremu (s velikim P) i teme iz prethodnih poglavlja, poput govornih, govorničkih i komunikacijskih vještina, straha i treme, odnosa govornika i publike, bilo kroz slušanje ili govorničku izvedbu, ono što kao publika zaista pamtimo jest emocija koju je govor izazvao.”

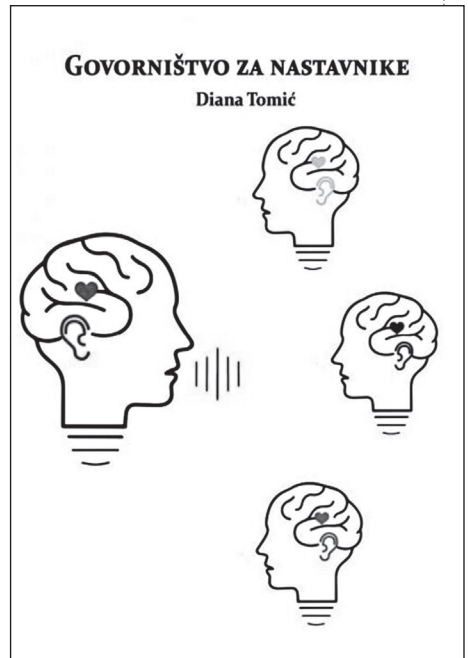
HJ: Iako je knjiga primarno namijenjena nastavnicima, učiteljima i studentima u okviru istoimena kolegija koji držite na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, govorništvo i govorničke vještine teme su koje privlače pozornost i šire javnosti, odnosno svakoga tko ima iskustva s javnim nastupima ili govorom pred publikom, ali i svih drugih koji katkad svoje misli moraju artikulirati pred drugima. Ukratko, što je govorništvo, koje su njegove najvažnije odrednice u suvremenoj javnoj komunikaciji te, budući da se često izjednačuju, koje su razlike između suvremenoga govorništva i retorike?

DT: Iako se upotrebljavaju sinonimično, treba razlikovati govorništvo od retorike. Posebno u obrazovanju. Retorika, ovisno o definiciji za koju se određeni retoričari, pripadnici nekoga pravca ili škole odlučuju, uključuje ne samo govorenu nego i pisanu komunikaciju, odnosno komunikaciju uporabom simboličkih sustava od kojih je jedan jezik. Govorništvo je također oblik komunikacije koja uključuje retorička znanja, ali i druge vještine, koje danas više nisu dio retorike. To su znanja o slušanju govora, o strahu i tremi i, naravno, o izvedbi. Zato je interdisciplinarni pristup zbog svoje cjelovitosti najprikladniji okvir za poučavanje govorništva. Govorničke vještine označavaju pripremu i govornu izvedbu sadržajno zaokružena diskursa o nekoj temi s određenim ciljem, prilagođena govorenju, kontekstu, publici odnosno govorničkoj vrsti. Kao što navodim u knjizi kad problematiziram definicije, odnosno određenja govorništva i retorike, ne postoji jedna, idealna definicija. Još važnije, definicije se vremenom mijenjaju jer ljudi komuniciraju i javno govore bez obzira na teorijske okvire znanstvenika. Govorničke vještine rezultat su unaprjeđenja jedne od ljudskih temeljnih potreba – potrebe za preživljavanjem i socijalizacijom s pomoću komunikacije. Čovjek komunicira o svojim biološkim i emocionalnim potrebama već u prvim danima života. Odgovorom sugovornika, roditelja, uspostavljaju se prvi, jednostavni simbolički odnosi, ako ćemo strukturalističkim metajezikom, označitelja i označenoga. Govorne, govorničke i

komunikacijske su nam sposobnosti urođene. One se tijekom života razvijaju u vještine. Ili bi se trebale razvijati, podjednako kroz informalno učenje i formalno obrazovanje.

HJ: U knjizi ističete da je za razumijevanje govornništva i javnoga govora važan interdisciplinarni pristup na čemu se, između ostaloga, temelji i *Okvir vještina govornog izražavanja*, koji se primjenjuje i u nastavi i u klasifikaciji govornih vještina. No, zašto je, u odnosu na druge discipline, upravo fonetika važna za govorno izražavanje, odnosno zašto se najčešće i proučavanje i poučavanje govornništva i govorničkih vještina povezuje s fonetikom i fonetičarima?

DT: Interdisciplinarno povezivanje sadržaja i informacija oduvijek je ključno u obrazovanju. Danas je, čini mi se, još važnije. Ne zato što je došlo do neke dramatične konceptualne promjene, nego zato što prestaje vrijeme sužavanja kompetencija pojedinca. Danas društvene i tehnološke promjene polako dovode do toga da s jedne strane i dalje potičemo profesionalnu specijalizaciju, ali se onda otvara problem povezivanja znanja i potreba za interdisciplinarnim stručnjacima koji povezuju specijalizirane pojedince. Obrazovanje se također fragmentiralo na sličan način u cilju da se pruži što više specifičnijih informacija. Bez odgovora zašto su nam određena znanja ili informacije potrebne i bez njihove kontekstualizacije. Tako je jedna od važnijih novijih reformi u obrazovanju koncept međupredmetnih tema. Nekad se, čini mi se, samo na satu razgovaralo o svemu. Da se vratimo važnosti fonetike. Fonetika je interdisciplinarna znanost jer proučava govor u njegovoj slojevitoj istovremenosti djelovanja različitih govornih sustava. Fonetičari su uspješni učitelji govornništva iz dvaju razloga. Jedan je interdisciplinarnost i iskustvo u poučavanju govornništva. Uspjeh hrvatske govorničke pedagogije kakvu je osmislio profesor emeritus Ivo Škarić leži u Škarićevim interdisciplinarnim interesima i hrabrosti da povezuje spoznaje iz različitih znanosti primjenjujući ih u obrazovanju. Drugi je razlog u tome što su govorne vještine ishodište razvoja govorničkih. Dobar govornik govori (i misli) jasno, artikulira precizno i organizira govornu poruku tako da ona ostvaruje svoj cilj u određenome kontekstu. Ilustrirat ću to jednim svojim istraživanjem. Proučavala sam upute za pripremu govorničke izvedbe u najpoznatijim svjetskim priručnicima za javno govorenje. Te su upute nejasne, iskustvene i teško primjenjive. Ne razlikuju se mnogo od antičkih uputa, no tada fonetička znanja nisu bila ovako razvijena. Kako promijeniti govorno ostvarenje ako nastavnik ne zna što ono sve uključuje? Ako

ne razumije što dovodi do bržega govora, ako ne zna razliku između tempa govora i tempa artikulacije, ako ne razumije prozodiju rečenice. Primjenjujući ta znanja o govoru, ponavljam fonetička znanja, poučavanje je govornika jasnije, brže i kvalitetnije.

HJ: S obzirom na interdisciplinarni pristup govorništvu, neovisno o tome je li javni nastup sastavni dio posla kojim se tko bavi ili smo manje izloženi nastupima u javnosti, govorno izražavanje te dobre govorne kompetencije važne su za svakoga pojedinca. Koje sve vještine razvijamo govornim izražavanjem i kako govorne kompetencije pojedinca utječu na kvalitetu društvene interakcije općenito?

Govorno izražavanje temelji se na govornim vještinama poput imitacije, govorne spretnosti i govorne fluentnosti koje skupno doživljavamo kroz konstruktivne kvalitativne diktacije. Tu je i nezaobilazna kvaliteta glasa koja snažno utječe na doživljaj uvjerenosti govornika. Ponovit ću ideju profesora Škarića *govorenjem bistrimo misli*. Govornim ćemo izražavanjem u različitim govorničkim situacijama nužno razvijati i svoje jezične vještine, jer postoji potreba za boljom artikulacijom misli, ali i kognitivne. One uključuju izbor sadržaja koji prilagođavamo sebi, kontekstu i publici, vještine samoregulacije, zaključivanja, pojašnjavanja, sažimanja itd. Usustavljanje vještina, uz razlikovanje govornih od govorničkih, preuzimam od Mercera i sur., dakle iz britanske tradicije koja se u vremenu tehnoloških promjena vraća govorenju (engl. *oracy*) i postavlja ga u središte obrazovnih politika. Naprednije govorne i govorničke kompetencije pojedinca poboljšavaju svakodnevne interakcije u društvu. To je iznimno važno za javni diskurs. Naš javni i medijski diskurs obiluje obrazlaganjem bez stvarnih temelja, činjenica i spoznaja. Ja ga od milja zovem narativ *Ja mislim i ja želim*. Ne mijenja se jer pojedinci nisu ni svjesni ni kritični prema njemu, pa nema potrebe za promjenom. U trenutku kad publika u najširem smislu postavi pitanja zašto, na temelju čega, s kakvim posljedicama netko nešto govori i tvrdi te bude inzistirala na odgovorima, tad će se naš javni, ali i politički diskurs mijenjati. Mijenjat će se i društvo. Nabolje.

HJ: Jedno poglavlje posvećujete tremi, odnosno strahu od javnoga govora. Osjećaj straha i neugodnosti gotovo je neodvojiv od nastupa pred publikom i svih drugih situacija u kojima nas netko gleda i sluša. Uobičajeno je, primjerice, i iskustvoga glumca ili glazbenika pitati ima li tremu prije nastupa. Zašto se strah pojavljuje, kakvi strahovi postoje i možemo li se primjenom nekih znanja osloboditi straha?

DT: Strah je naša temeljna emocija. Njegov je intenzitet ono o čemu bismo u obrazovnome kontekstu trebali razgovarati. Umjereni su strah ili trema, ako govorimo o nastupima, ja bih čak rekla, pozitivni. Tjeraju nas da budemo bolji, da se pripremamo, da preuzmemo odgovornost. Kao što navodim u poglavlju, osobno, tremu prije javnih govora i predavanja doživljavam kao oblik poštovanja prema publici. U podlozi straha od javnoga govora nekoliko je elemenata: odgovornost, koja je usko povezana s našom ulogom u toj govorničkoj prigodi, iskustvo ili neiskustvo u javnome govoru i priprema. Iskustvo i priprema za određeni govornički zadatak jedan su dio govorničkoga obrazovanja. Drugi je dio sustavno stjecanje govorničkih kompetencija koje se primjenjuju kasnije.

Primjerice, učenje o govorničkim strukturama, postupcima, shemama, raščlanjivanje pojmova, jasnije mišljenje, govorna izvedba, govorne vještine i tako dalje, da ne duljim. Sustavno govorničko obrazovanje mora postati dio našega obveznog obrazovanja. Prošle sam godine provela pilot-projekt govorničkoga obrazovanja u jednoj privatnoj osnovnoj školi. Poučavala sam učenike četvrtoga razreda osnovne škole o osnovnim govorničkim sadržajima. Kad smo pripremali projekt, postavilo se pitanje jesu li četvrtaši premladi. Iskustvo je pokazalo da ni prvaši nisu premali. Svatko od njih treba najkasnije u prvome razredu ustati i reći: „Dobar dan, ja sam ...” Ako to naprave u prvome razredu osnovne škole, kad je učenje još uvijek usko povezano s igrom, trema u prvome razredu srednje ili na fakultetu neće biti prepreka da pokažu svoja druga znanja i vještine.

HJ: U trećemu dijelu knjige bavite se primjerima govora u posebnim, svečanijim, prigodama koji se temelje na emotivnome djelovanju na primatelje. Kakvi su to govori i je li emocija kao reakcija koju nečiji govor potiče u nama važna za njegovo vrednovanje, odnosno pamćenje?

DT: Govori u posebnim prigodama najčešće su dio protokola ili dio potrebe da se riječima, praktički ritualno, uveliča određeni trenutak. Takvo objašnjenje proizlazi iz moje, vrlo rudimentarne, podjele na poslovne i privatne prigode u kojima se oni izvode. Budući da je malo znanstvenih izvora o govorima u posebnim prigodama, u nastavi sam uvela tu podjelu, pa sam je primijenila i u knjizi. Govore u posebnim prigodama ne vrednujemo, nego, ako su dobri, pamtimo. Također, često se i smijemo, ovisno o prigodi i plaćemo... Okosnica govora u posebnim prigodama jest priča. Priče se vide dok ih slušamo, priče se pamte jer ih vidimo, priče se izvode iznimno govorno i one su, moje dugogodišnje iskustvo u nastavi govorništva to pokazuje, nepremostiv zadatak u pripremi. Znam se našaliti da poučavam govorništvo publiku različitih dobi, skoro od sedam do 77. Samo najstariji pričaju priče. Govori u posebnim prigodama zaista su omiljena tema predavanja i radionica, naizgled jednostavan i životno primjenjiv govornički zadatak, ali i trenutak kad kao učitelj govorništva zastanem i propitkujem svoj rad – što učiniti drukčije da u govoru u nekoj posebnoj prigodi čujem i priču. Znanstvena istraživanja u drugim disciplinama nude određenu pomoć, ali mi se čini da poučavanje pripreme govora u posebnoj prigodi treba pomoć svakodnevice. Pričajte priče. Ne samo djeci, pričajte ih i partnerima, prijateljima, kolegama. Kako je govor temelj razvoja jasnijih misli, tako je razgovor okvir razumijevanja dubljih emocija. U svakodnevnim i posebnim prigodama.

HJ: Važna govornička vrsta svakako je debata. Vještina debatiranja kod nas se većinom stječe u govorničkim školama ili natjecanjima izvan školskoga programa. Treba li debata biti više uključena u redovitu nastavu?

DT: Odgovorit ću kratko i potpuno očekivano – treba. Ali kakva? Na to pitanje odgovaram u poglavlju o debati u nastavi. Ako se natjecateljska debata, dakle format debate čiji je cilj natjecanje, pobjeda, samo prenese u nastavu, ona je isključivo forma. Forma donosi više negativnih karakteristika i postaje nepoželjna u obrazovanju. U školskome okružju naglasak treba staviti na proces problemskoga učenja kao pripreme

za debatiranje. U poglavlju raščlanjujem konstrukt kritičkoga učenja. Kritičko je učenje proces koji uz kritičko mišljenje obuhvaća istraživačke vještine, vještinu argumentacije, vještinu rješavanja problema, komunikacijske vještine, sposobnost promjene stavova te samostalno vođeno učenje. Svaki od tih dijelova treba biti ugrađen u sve obrazovne sadržaje, ne samo u pripremu debate, i kad se u promišljanjima odmaknemo od pripreme debate kao obrazovne aktivnosti, postaje jasno da ti elementi čine alate suvremenoga obrazovanja. Ako poučavamo primjenjujući kritičko učenje, razvijamo njegove elemente kod mladih. Posljedično, nikakve društvene i tehnološke promjene ili, najjednostavnije rečeno, budućnost koja nam je iz današnje perspektive nepredvidiva, a zbog toga i pomalo zastrašujuća, nije ovako veliki izazov. Jer će mladi sebi i društvu znati odgovoriti na pitanja zašto i kako.

HJ: Nedavno je u razgovoru o knjizi *Riječi u vrtiću* autorica Jelena Vignjević istaknula važnost komunikacijske kompetencije koju dijete stječe već u vrtićkoj dobi. Na temelju svojega iskustva u fakultetskoj nastavi, ali i na temelju znanstvenoistraživačkoga rada kojim se bavite, što biste istaknuli kao važno polazište u povezivanju govorništva i mladih, osobito ako se stjecanju govorničkih vještina tijekom obrazovnoga procesa pristupi kao ulogu za budućnost?

DT: Baš to što navodite u samome pitanju. Osvještavanje da mladi svojim jasnim mislima koje oblikuju primjenom govorničkih vještina sa željom da tu misao ili ideju iznesu radi promjene na kojoj god razini (osobnoj, obiteljskoj, lokalnoj, nacionalnoj, svjetskoj) mijenjaju budućnost. U izvještajima o vještinama budućnosti retoričke se kompetencije ističu kao ključne kompetencije 21. stoljeća i budućnosti. Ono što trenutačno kao znanstvenici pokušavamo odrediti jesu same retoričke kompetencije. Povežemo li to s početkom našega razgovora, jasno vam je zašto to nije lako. No, potreba je jasna i u okviru različitih međunarodnih projekata intenzivno promišljamo, usustavljujemo i razrađujemo okvir retoričkih kompetencija. Da preciznije odgovorim na zadnji dio pitanja. Važno polazište u povezivanju govorništva i mladih jest slušanje mladih. Da ne misle da je društvo pješčanik, igraonica za one 35+ koji imaju nekih, često ne pozitivnih, karijernih ambicija te da je društveno djelovanje zapravo uzaludno. Potreba za uključivanjem mladih dio je europskih strateških dokumenata, to je ključ našega uspjeha. Skandinavski su retoričari definirali koncept retoričkoga građanstva, a kroz međunarodne sastanke, pripreme projekata i slične aktivnosti, složili smo se da je to jedini put da mlade ljude ojačamo i govornički i retorički da prije svega osjete potrebu za promjenom i da imaju znanje i vještine, dakle kompetencije da tu promjenu i ostvare.

HJ: Uredništvo *Hrvatskoga jezika* autorici Diani Tomić srdačno zahvaljuje na razgovoru i želi mnogo uspjeha u daljnjemu znanstvenom radu.